

АНОТАЦІЯ

Васильєва О. С. **Драматургія Еріка-Емманюеля Шмітта: інтертекстуальний, інтермедіальний, синергетичний та поетикальний аспекти.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія (Галузь знань 03 Гуманітарні науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2025.

Дисертацію присвячено аналізу драматичної творчості Еріка-Емманюеля Шмітта крізь призму інтертекстуального, інтермедіального, синергетичного та поетикального аспектів. Дослідження ґрунтується на оцінці теоретичних засад драматичного тексту, типології та еволюції драматургії в цілому у світовому та зокрема у французькому контексті (П. Павис, Г. Фішер-Ліхте, Ж. Шерер, М. Пфістер, О. Бондарева, В. Фесенко, С. Ковпик, Г. Драненко). Для визначення найбільш релевантних підходів до вивчення драматургічних творів використано методологію інтертекстуального аналізу (Ю. Крістева, Р. Барт, Ж. Женетт, Г. Блум, Л. Ортега, К. Юван, Н. Зенгін, С. Ковпик, С. Криворучко, Г. Сатановська), інтермедіальний підхід до аналізу драматичного тексту, зокрема взаємодію драматургії з іншими видами мистецтва (С. Бондаренко, С. Ковпик, О. Романова, В. Фесенко), синергетичний підхід до аналізу драматургії (Л. Піхтовнікова, Г. Хакена, В. Іванишин, О. Скринник), поетикальний аналіз драматургічного тексту (О. Галич, Т. Черкашина, С. Ковпик, С. Криворучко, Г. Сатановська, Д. Песоцька, П. Павис, Б. Сарро, Г. Драненко).

Драматургія Еріка-Емманюеля Шмітта («Ніч у Валоні» («La nuit de Valogne»), «Відвідувач» («Le Visiteur»), «Розпусник» («Le Libertin»), «Фредерік, або Бульвар Злочину» («Frédéric, ou le Boulevard du crime»), «Готель між двох світів» («Hôtel des deux mondes»), «Маленькі подружні злочини» («Les petits crimes conjugaux»), «Тектоніка почуттів» («La tectonique des sentiments»), «Дуже легкий чоловік» («Un homme trop facile»), «Гітрі» (The Guitry), «Зрада

Айнштайна» («La trahison d'Einstein») розглядається в контексті сучасної французької літератури, з'ясовується її місце і значення в ній.

З'ясовано, що французька драматургія демонструє безперервний розвиток, інтегруючи сучасні тенденції та водночас зберігаючи свою культурну спадкоємність. Творчість Еріка-Емманюеля Шмітта є важливою складовою цього процесу, адже вона гармонійно поєднує традиційні жанрові форми з новими мистецькими практиками, що забезпечує її актуальність у сучасному світовому театральному просторі.

Дослідження пропонує комплексний підхід до аналізу драматургії Еріка-Емманюеля Шмітта, поєднуючи інтертекстуальний, інтермедіальний та синергетичний методи. Це дозволяє не лише розкрити внутрішню динаміку його п'єс, а й простежити механізми їхньої взаємодії з ширшим культурним і театральним контекстом. Запропонований підхід може бути використаний у подальших дослідженнях сучасної французької драми, оскільки він демонструє ефективність міждисциплінарного аналізу драматичного тексту.

Аналіз драматургічної спадкоємності дозволив виявити вплив мольєрівської традиції на творчість Шмітта, що простежується у п'єсі «*Un homme trop facile*», де драматург переосмислює класичні мотиви морального вибору, ідентичності та соціального протистояння. Шмітт не лише звертається до Мольєра як до ключової постаті французького театру, а й використовує його творчість як основу для нової драматичної концепції. У п'єсі Шмітт використовує традиційний образ незнайомця у дзеркалі, що може трактуватися як його внутрішній голос або інший бік його особистості, який він не хоче приймати. Цей образ є тісно пов'язаним із мотивом дзеркала, самоспоглядання та множинної ідентичності, що також відсилає до міфу про Нарциса. Попри постмодерністські ігри та деконструкцію традиційних форм, п'єса «*Un homme trop facile*» зберігає **три єдності** (часу, місця і дії), що споріднює її з класичистичною драматургією.

Водночас досліджено взаємозв'язок між французькою романтичною драмою та драматургією Шмітта на прикладі п'єси «*Frédéric ou le Boulevard du crime*», де простежуються жанровий синтез, історичний театр і діалог із

традиціями романтичної сцени. У цій п'єсі Ерік-Емманюель Шмітт досліджує феномен театру як живої матерії, що змінюється під впливом як суспільних процесів, так і індивідуальних творчих пошуків. Через гру з жанровими особливостями мелодрами, імпровізацію як естетичний принцип та конфлікт між класичними і романтичними традиціями драматург не лише відтворює дух епохи, а й ставить перед глядачем питання про природу театрального мистецтва та його взаємодію з реальністю. У п'єсі відображені ключові особливості романтичного театру – боротьба за мистецьку свободу, культ сильної особистості та ідеї соціального оновлення, що перегукується як із драматургією Віктора Гюго, так і з реальними викликами, які стояли перед театром XIX століття. Ця п'єса є зразком біографічної драми.

П'єса «*The Guitrys*» є не просто стилізацією під французький театр міжвоєнного періоду, а й текстом, що надає йому нових смислів, підкреслюючи метафізичний вимір театру як явища, що одночасно є грою, життям і споглядальним актом. Такий підхід перегукується з традиціями театру абсурду, зокрема ідеєю, що театральна реальність може бути більш правдивою, ніж життя. У п'єсі «*The Guitrys*» театр постає символічним персонажем, що впливає на життя героїв, підкреслюючи нерозривний зв'язок між мистецтвом та реальністю. Він існує як самостійна сила, яка контролює долі персонажів, і стає метафорою неминучості творчого шляху, де сцена і життя стають одним цілим. Як і п'єса «*Frédéric ou le Boulevard du crime*» вона є зразком біографічної драми.

Окрему увагу приділено питанням інтермедіальності в драматургії Шмітта, зокрема при аналізі п'єси «*The Guitrys*», зацентровано увагу на взаємодії театру, кіно та музики. У п'єсі «*The Guitrys*» використання символів допомагає автору передати ключові теми – славу, театр як спосіб життя, конфлікт між сценою та реальністю, а також швидкоплинність почуттів і людського існування. Значну частину символів у творі можна поділити на **візуальні** (прожектор, гримерка, завіса, автомобіль), **аудіальні** (музика, шум літака, аплодисменти, тиша) та **часові** (годинник, еліпсис часу). Усі вони формують єдину систему образів, що відображає психологічний стан головних персонажів і загальну атмосферу п'єси. Дослідження підтверджує, що Шмітт не лише використовує

літературні ремінісценції, а й активно працює з театральною традицією як такою. Зокрема, принцип «театр у театрі» відіграє важливу роль у структурі його п'єс, дозволяючи персонажам осмислювати власну роль у межах вистави та поза нею. Шмітт працює на межі літератури та театру, що робить його п'єси універсальними: вони мають високу сценічну адаптивність, але водночас залишаються самодостатніми літературними творами, що може слугувати предметом подальших літературознавчих студій.

Філософська концепція добра і зла у біографічних п'єсах «*Le Visiteur*» та «*La Trahison d'Einstein*» розглянута через протиставлення раціонального та ірраціонального, морального вибору та наукової відповідальності. Встановлено, що драматург конструює діалоги між скептицизмом і вірою, розумом і містикою, залишаючи відкритий простір для рефлексії. Якщо у першій п'єсі конфлікт розгортається на межі раціонального та містичного, то у другій – у рамках наукової етики та моральної відповідальності. Обидва твори пропонують не категоричне трактування цих понять, а їхній філософський аналіз, що змушує читача та глядача замислитися над тим, де насправді пролягає межа між добром і злом у людському виборі. У цих п'єсах Шмітт звертається до традиційного мотиву зустрічі з незнайомцем, який ставить перед головним героєм глибокі екзистенційні питання. Ця модель зустрічається у багатьох літературних творах, що дозволяє розглядати її крізь призму інтертекстуального діалогу. Водночас у своїх п'єсах Ерік-Емманюель Шмітт застосовує складні художні механізми, що виходять за межі традиційного літературного аналізу. Зокрема, його драматургія демонструє **синергетичні процеси**, що проявляються у взаємодії протилежних концептів (добра і зла, науки та моралі, віри та раціоналізму).

У драматургії Еріка-Емманюеля Шмітта питання взаємин між чоловіком та жінкою займає важливе місце. Чоловічі та жіночі образи у його п'єсах не зводяться лише до соціальних ролей чи типових моделей поведінки, а набувають символічного виміру, відображаючи різні погляди на кохання, владу, свободу і відповідальність. Шмітт аналізує взаємини між чоловіками та жінками крізь призму емоційної пам'яті, втрат, пристрасті, маніпуляції та боротьби за особисту автономію. Ми розглядаємо ці аспекти на прикладі аналізу трьох його п'єс «*La*

nuit de Valogne», «*Le Libertin*» та «*La tectonique des sentiments*». П'єса «*La nuit de Valogne*» є сучасним переосмисленням традиційного образу Дон Жуана. Зокрема, у трактовці Шмітта він більше не є безкарним розпусником, а радше жертвою власної легенди, символом неможливості втечі від минулого. П'єса «*Le Libertin*» є біографічною та реконструює епізод з життя відомого французького філософа XVIII століття Дені Дідро. На прикладі цих п'єс проаналізовано гендерні аспекти у драматургії Шмітта, зокрема з'ясовано, що чоловічі та жіночі образи розглядаються як метафори різних типів світосприйняття. Виявлено, що їхні взаємодії відображають глибші конфлікти між пам'яттю, владою, любов'ю та особистісною автономією. У цих п'єсах Шмітт не лише ставить під сумнів стереотипні уявлення про гендерні ролі, а й розкриває динаміку почуттів, які постійно змінюються під впливом обставин. Водночас аналізується інтермедіальний дискурс п'єс, зокрема функції живопису в канві драматичного тексту.

У п'єсах «*Hôtel des deux mondes*» та «*Les petits crimes conjugaux*» виокремлюється концепт «повернення до самого себе» як ключовий для цих п'єс. У цих текстах процес усвідомлення власної ідентичності не є прямолінійним, а радше нагадує складний шлях випробувань, що змушує персонажів переосмислювати минуле, приймати власні помилки та робити вибір, який визначає їхнє майбутнє. В аналізованих п'єсах драматург активно взаємодіє з класичними та сучасними текстами, вводячи алюзії на твори Данте, Пруста, Кафки, Беккета та інших. Концепція п'єси «*Hôtel des deux mondes*» перегукується з мотивом Чистилища у «*La Divina Commedia*» Данте, а образ ліфта, що визначає долю персонажів, нагадує давньогрецький міф про переправу через Стікс. У п'єсі «*Petits crimes conjugaux*» мотив втрати пам'яті має перегук з прустівською ідеєю 'втраченого часу', що стає не лише простором ностальгії, а й ключем до розуміння істини.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що драматургія Еріка-Емманюеля Шмітта займає унікальне місце в сучасному французькому літературотворчому процесі, поєднуючи драматичні традиції минулого з новітніми мистецькими пошуками. Його твори демонструють складну взаємодію

літературних традицій та новаторських підходів, що робить їх актуальними у світовому театральному дискурсі.

Запропоновані підходи до аналізу драматургії Шмітта можуть бути застосовані для дослідження творчості інших драматургів, які застосовують традиції та новаторство у своїх текстах.

Ключові слова: драматургія, театр, Ерік-Емманюель Шмітт, інтертекстуальність, інтермедіальність, синергетика, поетика, жанрові трансформації, митець, цінності.

ABSTRACT

Vasylieva O. Dramatic works by Eric-Emmanuel Schmitt: Intertextual, Intermedial, Synergetic and Poetic Aspects. Qualification scholarly paper: a manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in Humanities, Speciality 035 – Philology (Branch of knowledge 03 – Humanities) – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2025.

The dissertation is devoted to the analysis of Eric-Emmanuel Schmitt's dramatic works through the prism of intertextual, intermedial, synergetic and poetic aspects. The research is based on an assessment of the theoretical foundations of the dramatic text, typology and evolution of drama in general in the world and in the French context in particular (P. Pavis, G. Fischer-Lichte, J. Scherer, M. Pfister, O. Bondareva, V. Fesenko, S. Kovpik, H. Dranenko). To determine the most relevant approaches to the study of dramatic works, the methodology of intertextual analysis (Y. Kristeva, R. Barth, J. Genette, G. Bloom, L. Ortega, K. Yuwan, N. Zengin, S. Kovpik, S. Kryvoruchko, H. Satanovska), the intermediality of the dramatic text and its interaction with other art forms (S. Bondarenko, S. Kovpik, O. Romanova, V. Fesenko), synergistic approach to the analysis of drama (L. Pikhtovnikova, H. Haken, V. Ivanyshyn, O. Skrynnyk), poetics of the dramatic text (O. Halych,

T. Cherkashyna, S. Kovpik, S. Kryvoruchko, H. Satanovska, D. Pesotska, P. Pavis, B. Sarro, H. Dranenko). The dramatic works by Eric-Emmanuel Schmitt («La nuit de Valogne», «Le Visiteur», «Le Libertin», «Frederic, Frédéric, ou le Boulevard du crime», «Hôtel des deux mondes», «Les petits crimes conjugaux», «La tectonique des sentiments», «Un homme trop facile», «The Guitry», «La trahison d'Einstein») are considered in the context of contemporary French literature, and its place and significance in it is clarified.

The study offers a comprehensive approach to the analysis of Eric-Emmanuel Schmitt's drama, combining intertextual, intermedial, and synergistic methods. This allows us not only to reveal the internal dynamics of his plays, but also to trace the mechanisms of their interaction with the broader cultural and theatrical context. The approach that we propose can be used in further studies of contemporary French drama, as it demonstrates the effectiveness of interdisciplinary analysis of a dramatic text.

The analysis of dramatic continuity has revealed the influence of Molière's tradition on Schmitt's work, which can be traced in the play «*Un homme trop facile*», where the playwright rethinks the classical motifs of moral choice, identity and social confrontation. Schmitt not only refers to Molière as a key figure of French theatre, but also uses his work as a basis for a new dramatic concept. In the play, Schmitt uses the traditional image of a stranger in a mirror, which can be interpreted as his inner voice or another side of his personality that he does not want to accept. This image is closely related to the motif of the mirror, self-reflection and multiple identities, which also refers to the myth of Narcissus. Despite the postmodern games and deconstruction of traditional forms, «*Un homme trop facile*» retains three unities (time, place and action), which makes it similar to classical drama.

At the same time, the relationship between French Romantic drama and Schmitt's playwriting is explored on the example of «*Frédéric ou le Boulevard du crime*», which traces genre synthesis, historical theatre and dialogue with the traditions of the Romantic stage. In this play, Eric-Emmanuel Schmitt explores the phenomenon of theatre as a living matter that changes under the influence of both social processes and individual creative pursuits. By playing with the genre features of melodrama, improvisation as an aesthetic principle and the conflict between classical and romantic

traditions, the playwright not only recreates the spirit of the era, but also raises questions about the nature of theatre and its interaction with reality. The play reflects the key features of Romantic theatre - the struggle for artistic freedom, the cult of the strong personality and the idea of social renewal, which resonates with both Victor Hugo's drama and the real challenges facing theatre in the 19th century. This play is a model of biographical drama.

Special attention is paid to the issues of intermediality in Schmitt's drama, in particular, when analysing «*The Guitrys*», the focus is on the interaction of theatre, cinema and music. In «*The Guitrys*», the use of symbols helps the author to convey key themes such as fame, theatre as a way of life, the conflict between the stage and reality, and the transience of feelings and human existence. Most of the symbols in the work can be divided into *visual* (spotlight, dressing room, curtain, car), *audio* (music, aircraft noise, applause, silence) and *temporal* (clock, time ellipse). All of them form a single system of images that reflects the psychological state of the main characters and the general atmosphere of the play. The study confirms that Schmitt not only uses literary reminiscences, but also actively works with the theatrical tradition as such. In particular, the principle of 'theatre within the theatre' plays an important role in the structure of his plays, allowing the characters to comprehend their own role within and outside the play. Schmitt works on the borderline of literature and theatre, which makes his plays versatile: they are highly adaptable to the stage, but at the same time remain self-sufficient literary works that can serve as the subject of further literary studies.

The philosophical concept of good and evil in the biographical plays «*Le Visiteur*» and «*La Trahison d'Einstein*» is examined through the opposition of rational and irrational, moral choice and scientific responsibility. It is established that the playwright constructs dialogues between scepticism and faith, reason and mysticism, leaving an open space for reflection. While in the first play the conflict unfolds on the borderline of the rational and the mystical, in the second play it is within the framework of scientific ethics and moral responsibility. Both plays offer a philosophical analysis of these concepts rather than a categorical interpretation, which makes the reader and viewer think about where the line between good and evil really lies in human choice. In these plays, Schmitt refers to the traditional motif of an encounter with a stranger

who poses deep existential questions to the protagonist. This model can be found in many literary works, which allows us to view it through the prism of intertextual dialogue. At the same time, in his plays, Eric-Emmanuel Schmitt uses complex artistic mechanisms that go beyond traditional literary analysis. In particular, his drama demonstrates synergistic processes that manifest themselves in the interaction of opposing concepts (good and evil, science and morality, faith and rationalism).

In Eric-Emmanuel Schmitt's playwriting, the issue of the relationship between a man and a woman occupies an important place. The male and female characters in his plays are not limited to social roles or typical behavioural patterns, but acquire a symbolic dimension, reflecting different views on love, power, freedom and responsibility. Schmitt analyses the relationship between men and women through the prism of emotional memory, loss, passion, manipulation, and the struggle for personal autonomy. We examine these aspects by analysing three of his plays: «*La nuit de Valogne*», «*Le Libertin*», and «*La tectonique des sentiments*». «*La nuit de Valogne*» is a modern reinterpretation of the traditional image of Don Juan. In particular, in Schmitt's interpretation, he is no longer an unpunished libertine, but rather a victim of his own legend, a symbol of the impossibility of escaping the past. «*Le Libertin*» is a biographical play that reconstructs an episode in the life of the famous eighteenth-century French philosopher Denis Diderot. On the example of these plays, the article analyses gender aspects in Schmitt's drama, in particular, it is found that male and female characters are considered as metaphors for different types of world perception. It is shown that their interactions reflect deeper conflicts between memory, power, love and personal autonomy. In these plays, Schmitt not only questions stereotypical notions of gender roles, but also reveals the dynamics of feelings that are constantly changing under the influence of circumstances. At the same time, the intermedial discourse of the plays is analysed, in particular the function of painting in the framework of the dramatic text.

In the plays «*Hôtel des deux mondes*» and «*Les petits crimes conjugaux*», the concept of 'returning to oneself' is highlighted as a key one for these plays. In these texts, the process of realising one's own identity is not straightforward, but rather resembles a complex path of trials that forces characters to rethink the past, accept their

own mistakes, and make choices that determine their future. In the analysed plays, the playwright actively interacts with classical and contemporary texts, introducing allusions to the works of Dante, Proust, Kafka, Beckett and others. The concept of the play «*Hôtel des deux mondes*» echoes the motif of Purgatory in Dante's «*La Divina Commedia*», and the image of the lift that determines the fate of the characters is reminiscent of the ancient Greek myth of the crossing of the Styx. In the play «*Petits crimes conjugaux*», the motif of memory loss resonates with the Proustian idea of 'lost time', which becomes not only a space of nostalgia, but also a key to understanding the truth.

The thesis is a comprehensive study of Eric-Emmanuel Schmitt's drama through the prism of modern literary approaches, in particular intertextual, intermedial and synergistic analyzes. Particular attention is paid to the genre nature of his plays, their connection with classical French drama, and the issues of theatrical continuity and innovation. The concept of 'theater within the theater' is considered as a key structural element that allows the author to combine different artistic codes and reflect on the nature of theater.

Thus, the results of the study confirm that Eric-Emmanuel Schmitt's drama occupies a unique place in the contemporary French literary process, combining the dramatic traditions of the past with the latest artistic searches. His works demonstrate a complex interaction of literary traditions and innovative approaches, which makes them relevant in the world theatre discourse.

The proposed approaches to the analysis of Schmitt's drama can be used to study the works of other playwrights who use tradition and innovation in their texts.

Keywords: dramaturgy, theatre, Éric-Emmanuel Schmitt, intertextuality, intermediality, synergetics, poetics, genre transformations, artist, values.